

*Лесневська К. В.,
старший викладач кафедри іноземних мов № 2
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СЕМАНТИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ТИПИ ЗАГОЛОВКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ ДЖЕРОМА СЕЛІНДЖЕРА)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантики та функцій заголовку художнього твору на матеріалі оповідань Джерома Селінджера. У роботі розглянуто семантичні та структурні типи заголовків художніх творів, встановлено належність заголовних слів до тематичної та ключової лексики оповідання та проаналізовано функції заголовків як актуалізатора текстових категорій.

Ключові слова: заголовок, текстова категорія, тематична лексика, ключова лексика.

Постановка проблеми. Перед читачем літературний твір постає як єдиний текст, тобто матеріально закріплена послідовність знаків, яка не є чимось неподільним, а являє собою цілу систему, що складається з основного тексту твору та компонентів, які його оточують, оформлюють початок, а іноді і кінець авторського тексту [8, с. 89]. Тексти різних видів, жанрів, типів мають назву, яка або в ясній конкретній формі, експліцитно, або у завуальованій, імпліцитно позначає основну думку, ідею, концепт творця тексту. Дослідники відзначають наявність тісного семантичного зв'язку між назвою та текстом. Погоджуючись з І.Р. Гальперінім, визначаємо назву як «компресований, нерозкритий зміст тексту» [4, с. 133].

Мета статті полягає у дослідженні семантичних та структурних особливостей заголовків оповідань Дж. Селінджера. Матеріалом дослідження слугували такі оповідання письменника як *“Uncle Wiggily in Connecticut”*, *“The Laughing Man”*, *“For Esme – with love and squalor”*, *“Pretty mouth and green my eyes”*.

Виклад основного матеріалу. Зазначена тема є актуальною, оскільки в сучасній лінгвістиці існує великий інтерес до вивчення семантичних та структурних зв'язків заголовних слів у текстах різних функціональних стилів, у тому числі і художніх [5]. Дослідники фокусують свою увагу насамперед на вивченні ролі заголовку як знака тексту, який включає текст в комунікацію, розглядові смислових зв'язків заголовку із цілим текстом та його ролі у процесі декодування тексту [8, с. 5–7].

Заголовок будь-якого тексту виконує п'ять основних функцій, а саме: *номінативну*, яка історично склалася як вихідна функція, адже заголовки виникли для того, щоб назвати текст; дана функція об'єднує всі заголовки, незалежно від їх структури та індивідуальних особливостей; *інформативну* (комунікативну), яка також є універсальною, оскільки будь-який заголовок інформує читача про текст; *роздільну* – заголовок виділяє текст із навколишнього простору; реалізація цієї функції здійснюється за допомогою графічних засобів: заголовок друкується перед текстом, виділяється шрифтом, кольором тощо; *експресивно-апелятивну* – заголовок може виявляти авторську позицію, а також психологічно готувати читача до сприйняття тексту; експресивність може бути виражена за допомогою як мовних, так і графічних засобів; *рекламну*, оскільки заголовок має привернути увагу, зацікавити читача; з ростом кількості друкова-

них книг рекламна функція набуває все більшого значення. Слід зазначити, що співвідношення цих функцій залежить від особливостей кожного окремого тексту, жанру, до якого він належить тощо. [3, с. 11–12]. Заголовок є текстовим знаком, обов'язковою частиною тексту, яка має фіксоване місце. Він є сильною позицією будь-якого тексту. Принагідно зазначимо, що термін «сильна позиція» має витоки у теорії фонем та фонетичних чергувань І.О. Бодуена де Куртене. По відношенню до тексту цей термін вперше був вжитий І.В. Арнольд. У рамках лінгвістики тексту цей термін використовується у перспективі актуального членування тексту та його внутрішньої зв'язності, яка реалізується у повторах та опозиціях [2, с. 36].

У художньому тексті заголовок також виконує багато різних функцій. Численність його функцій пояснюється тим, що він є актуалізатором практично всіх текстових категорій [6, с. 95]. Наприклад, категорія інформативності проявляється в ономазіологічній, означальній, номінативній функції заголовка, яку він виконує в суворій відповідності з внутрішнім механізмом ономазіологічного процесу: називає об'єкт (текст) за однією з його ознак – темою. Категорія модальності проявляється у заголовку експліцитно, тобто через використання емоційно-оцінних слів у їх прямих значеннях. Категорія цілісності знаходить своє вираження в делімітативній функції заголовка, який відділяє один завершений текст від іншого. Проміжні заголовки, які даються розділам або частинам одного твору, актуалізують категорію членування тексту. В заголовку може актуалізуватися і категорія зв'язності. Згадане у заголовку слово «пронизує» весь текст, зв'язує його. Відбувається це, в основному за рахунок повтору заголовних слів у тексті. При цьому з самим словом неминуче відбуваються семантичні зміни, що ведуть до утворення індивідуально-художнього значення. Усвідомлення цього значення відбувається ретроспективно, при поверненні до заголовка, після завершення тексту. Отже, заголовок є рамочним знаком тексту, який потребує повернення до себе, чим ще раз пов'язує початок і кінець твору [6, с. 106]. Як відзначають дослідники, декодування тексту починається саме з його заголовка, оскільки саме заголовок є першим вербальним маркером концепту тексту, який відображає ідеологічну та естетичну позицію автора [5, с. 175].

Проблемі виділення структурних типів заголовків присвячено чимало лінгвістичних та літературознавчих досліджень. У нашій роботі ми будемо дотримуватися двох класифікацій. Перша з них ґрунтується на співвідношенні заголовку із традиційними компонентами твору, а саме: тематичним складом і проблематикою, сюжетом, системою персонажів, деталями, часом та місцем дії. Згідно з даною класифікацією можна виокремити наступні типи заголовків: 1) заголовки, які представляють основну тему або проблему, відображену автором у творі; слід зазначити, що розуміння теми, яка заявлена у заголовку, може суттєво розширяться під час розгортання худож-

нього тексту, а сам заголовок набувати символічного значення; 2) заголовки, які задають сюжетну перспективу твору (їх можна умовно поділити на дві підгрупи: ті, які представляють весь сюжетний ряд (фабульні) та ті, що виділяють найважливіший з точки зору розвитку дії момент (кульмінаційні)); 3) персонажні заголовки, значна частина яких є антропонімами (власними іменами), що надають інформацію про національність, родову приналежність та соціальний статус головного героя; 4) заголовки, що позначають час (наприклад, час дня, дні тижня, місяці, роки тощо) і простір, який може бути виражений як реальним, так і вигаданим топонімом [7, с. 155].

Інший структурний аспект розгляду заголовків тісно пов'язаний із розглядом їх граматичного статусу. У своїй дисертаційній роботі дослідник Траченко О.М. виділила такі типи заголовків: 1) заголовки – односкладні речення, 2) заголовки – повні двоскладні речення, 3) заголовки – складнопідрядні речення, 4) заголовки – складносурядні речення, 5) заголовки, що складаються із двох речень. У свою чергу перший тип – односкладні речення – поділяються на: а) заголовки – субстантивні речення (непоширені; поширені препозитивним ад'юнктом, поширені постпозитивним ад'юнктом); б) заголовки – адвербіальні речення; в) заголовки – ад'єктивні речення; г) заголовки – займенникові речення; д) заголовки – нумеральні речення; е) заголовки – віддієслівні речення, виражені безособовими формами дієслова (інфінітивні, партиципальні, герундіальні речення); є) заголовки – звертання. Що ж стосується класифікації заголовків за комунікативною установкою, то виділяють три типи – оповідальні, питальні та спонукальні [8, с. 127-128].

Перейдемо до розгляду семантики та функцій заголовків у досліджуваних оповіданнях.

Назва оповідання *“Uncle Wiggily in Connecticut”* містить алюзію на дитячі оповідання американського письменника початку ХХ століття Говарда Геріса, головним героєм яких є Дядечко Віггілі – старий кульгавий кролик. Зазначене оповідання описує зустріч двох університетських подруг після закінчення другої світової війни. Одна із подруг – Елоїза – є хазяйкою добропорядного будинку в Коннектикуті. Інша – Мері-Джейн – її гість. З їхньої розмови стає зрозумілим, що Елоїза все ще сумує за своїм загибим під час війни другом студентських років Уолту. Ці спогади – єдине, що прикрашає нині зовнішньо респектабельне життя хазяйки будинку. Ситуація, у якій знаходиться головна героїня, ніби відображається в іграх її маленької доньки Рамони. Дівчинка час від часу чує від матері про загиблого Уолта, і, в свою чергу, вигидає собі неіснуючих друзів, які згодом також гинуть. Заголовні слова *“Uncle Wiggily in Connecticut”* зустрічаються у розповіді Елоїзи про один випадок з Уолтом:

“I fell down and twisted my ankle. He said, “Poor Uncle Wiggily”. He meant my ankle. Poor old Uncle Wiggily, he called it <...> God, he was nice” [10, с. 46].

Таким чином, даний заголовок-алюзія не тільки визначає місце дії оповідання (in Connecticut), але і є символом втраченого кохання головної героїні.

В оповіданні *“The Laughing Man”* оповідь ведеться від першої особи та представляє собою спогади вже дорослого чоловіка про часи, коли йому було дев'ять років. Після школи разом із іншими хлопчиками він залишався на догляд студента Джона Герсудски, якого всі діти називали *Chief*. Згідно з домовленістю із батьками, Джон розважав дітей до певного часу: відвозив до одного з парків Нью-Йорка, де грав з ним у футбол чи бейсбол. А по дорозі він розповідав їм захопливі історії із жит-

тя розбійника на ім'я *The Laughing Man*. Згодом до них у цих поїздках почала долучатися молода та дуже вродлива дівчина Мері Хадсон, подруга Джона. Як зараз розуміє оповідач, Мері, на відміну від Джона, походила із багатой родини та зустрічалася з ним тайкома. Лінія їхніх стосунків чітко прослідковується у оповіданнях Джона про хороброго розбійника. Допоки Мері їздила з ними та брала участь в іграх, *The Laughing Man* отримував перемогу за перемогою. Але коли їй все ж таки довелося із ним розлучитися, діти почули від свого вихователя страшну оповідь про те, як він був спійманий своїми ворогами та загинув у страшних муках. Причина їхнього розставання не зазначається оповідачем, проте автор дає читачеві декілька натяків стосовно цього. Так, коли Мері востаннє приходить на поле, щоб поговорити із Джоном, вона сидить між двома дитячими візочками, а коли оповідач роздумує про причини їхнього розриву, він буквально налітає на дитячий візок:

“<...> I bumped smack into a baby carriage” [10, с. 77].

Тож можна припустити, що їх розрив стався через вагітність Мері та зроблений нею аборт. Те, що вона не збиралася народжувати дитину, підтверджується її нервовим курінням сигарет. Що ж стосується заголовних слів, то походження імені героя-розбійника пояснюється наступним чином:

“The only son of a wealthy missionary couple, the Laughing Man was kidnapped in infancy by Chinese bandits. When the wealthy missionary couple refused (from a religious conviction) to pay the ransom for their son, the bandits, signally piqued, placed the little fellow's head in a carpenter's vise and gave the appropriate lever several turns to the right. The subject of this unique experience grew into manhood with a hairless, pecan-shaped head and a face that featured, instead of a mouth, an enormous oval cavity below the nose” [10, с. 68].

На нашу думку, заголовок цього оповідання, як і *“Uncle Wiggily in Connecticut”*, є прикладом заголовку-алюзії. В даному випадку автор використовує алюзію на роман відомого французького письменника В. Гюго, назва якого в англійському перекладі також звучить як *“The Laughing Man”* або *“The Man Who Laughs”*.

Головний герой оповідання *“For Esme – with love and squalor”*, американський письменник, збирається надіслати дев'ятнадцятирічній англійці Езмі оповідання в якості весільного дарунку. Він познайомився з нею 6 років тому, коли разом із іншими американськими солдатами проходив підготовку в Девонширі перед відкриттям другого фронту в Європі. З Езмі та її молодшим братом він знайомиться у кафе, де його одинокий вигляд змусив її заговорити першою. Оповідач звертає увагу на великий чоловічий годинник на її руці – він належав їхньому загиблому батькові. У другій частині оповідання дія відбувається у Німеччині відразу після закінчення війни. Оповідач, який тут називає себе сержант Ікс, не може позбутися депресії та нервового розладу навіть після лікування у госпіталі. Його постійно переслідує почуття страху та пригнічення. І тільки лист від Езмі, в якому вона відсилає йому батьківський годинник як талісман, рятує його від цього жахливого стану. Поетичний настрій страху створюється не лише внутрішніми переживаннями героя, а й підкреслюється описом погоди та освітлення у кімнаті:

“I remember standing at an end window of our Quonset hut for a very long time, looking out at the slanting, dreary rain” [10, с. 91];

“It was about ten thirty at night <...>” [10, с. 102].

Сама ж назва оповідання є присвятою твору, який написав головний герой на честь Езмі, дівчинки, яка допомогла йому перемогти депресію та страх.

Останнє з проаналізованих оповідань – “*Pretty mouth and green my eyes*”, розповідає про любовний трикутник. Дія відбувається пізно вночі у будинку вже не молодого успішного адвоката Лі. Поруч із ним у ліжку знаходиться його коханка, синьоока красуня Джоан. Раптом дзвонить телефон – це чоловік Джоан, Артур, партнер та друг Лі. Він у розпачі питає Лі, чи той не знає, куди зникла Джоан після світського рауту, на якому вони всі були присутні. Він починає жалітися другові на прохолодне ставлення дружини, на її захоплення розвагами, він навіть підозрює зраду. Лі намагається заспокоїти друга. За деякий час Артур дзвонить знову і вже радісним голосом повідомляє, що дружина вже вдома, хоча насправді вона все ще поруч з Лі. Цікавим є кольорове рішення Селінджера у даному оповіданні. Назва його містить алюзію на вірш (який, на думку коментаторів, написаний самим Селінджером):

“*Rose my color is white,
Pretty mouth and green my eyes*” [10, с. 118].

Ці рядки нагадують Артуру про його дружину. Відзначимо також часті повтори лексем *gray, hair, ash, ashtray*, які за допомогою алітерації також створюють непримний відрозливий «звуковий» фон оповідання.

Висновки. Таким чином, заголовки проаналізованих оповідань є прикладами заголовків-алюзій, персонажних назв, виражених субстантивними реченнями та виступають актуалізатором основних текстових категорій – інформативності, завершеності, зв’язності, перспекції, ретроспекції та концептуальності.

Перспективою даного дослідження є аналіз семантичних та функціональних особливостей заголовків інших творів письменника.

Література:

1. Арнольд И.В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста. Иностранные языки в школе. 1978. № 4. С. 23–31.
2. Васильева Т.В. Заголовок в когнитивно-функциональном аспекте (на материале современного американского рассказа) : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2005. 246 с.
3. Веселова Н.А. Заглавие литературно-художественного текста: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.08. Тверь, 1998. 236 с.
4. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981. 138 с.

5. Горшкова К.А., Шевченко Н.Г. Роль заглавия-аллюзии в реализации категории интертекстуальности в художественном тексте. Вісник ХНУ. Харків: Константа, 2005. № 667. С. 175–178.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: учебник для студентов филологических специальностей. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.
7. Ламзина А.В. Введение в литературоведение. М.: Высшая школа, 1999. 560 с.
8. Траченко О.Н. Стилистические характеристики заглавия как знака текста в синтагматике и парадигматике (на материале современного англоязычного рассказа): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. К.: 1984. 200 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
10. Salinger J.D. Selections. М.: Progress Publishers, 1982. 437 p.

Лесневская Е. В. Семантические и структурные типы заглавий (на материале рассказов Джерома Сэлинджера)

Аннотация. Статья посвящена исследованию семантики и функций заглавия художественного произведения на материале рассказов Джерома Сэлинджера. В работе рассмотрены семантические и структурные типы заглавий художественных произведений; установлена принадлежность заглавных слов к тематической и ключевой лексике рассказа; проанализированы функции заглавий как актуализатора текстовых категорий.

Ключевые слова: заголовок, текстовая категория, тематическая лексика, ключевая лексика.

Lesnevskaya E. Semantic and structural types of title words (based on the short stories by Jerome Salinger)

Summary. The article is dedicated to the investigation of semantics and functions of the title words in a work of creative prose based on the short stories by Jerome Salinger. The work considers semantic and structural types of the title words in the works of artistic prose; determines the affiliation of the title words to the thematic and the key vocabulary of the short story; analyzes the functions of the titles as a foregrounder of the textual categories.

Key words: title words, textual category, thematic vocabulary, key vocabulary.